

Στέλιος Κουνελάκης

Το μουσείο ως «ζωντανός» φορέας κινητικότητας, διάδρασης και αλλαγής στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Κρήτης

ABSTRACT

This paper refers to the creation of the first museum specializing in Cretan music culture. Crete is an island with an extremely important music, dancing and singing tradition, thus the creation of a museum has been a long-standing goal of the Cultural Association of Loussakies in the Municipality of Kissamos. Funded by earlier European Union grants and a great deal of personal work, the old public school of the village has been completely renovated and transformed into a modern building that can host the relevant institution. The whole effort aims at an innovative thematic cultural museum, where the folklore and salvage viewpoint has been abandoned in favour of the modern aesthetic, technological and scientific perspective. Based on the expertise of the Laboratory of Ethnomusicology and Cultural Anthropology of the National and Kapodistrian University of Athens, the creation of the Museum of Cretan Musicians will be an exemplary case study of collaboration, implementation and sustainability, concerning both the local actors and the expert academic community.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: μουσείο, άυλη πολιτιστική κληρονομιά, Κρήτη, μουσική, Λουσακιές

Η παρουσίαση αναφέρεται στη δημιουργία του πρώτου μουσείου εξειδικευμένου στη μουσική της Κρήτης. Σε μια περιοχή με εξαιρετικά σημαντική μουσική, χορευτική και τραγουδιστική παράδοση, η δημιουργία ενός μουσείου αποτελούσε για πολλά χρόνια πάγιο στόχο του Πολιτιστικού Συλλόγου των Λουσακιών του Δήμου Κισάμου. Με τη χρηματοδότηση από τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, αλλά και με προσωπική εργασία, το παλιό σχολείο του χωριού έχει αναπαλαιωθεί πλήρως και έχει μετατραπεί σε ένα σύγχρονο κτίριο, όπου θα μπορούσε να φιλοξενηθεί το σχετικό υλικό. Η προσπάθεια αποσκοπεί σε ένα καινοτόμο θεματικό πολιτισμικό μουσείο, στο οποίο εγκαταλείπεται η παλαιά λαογραφική και διασωστική προοπτική και ακολουθούνται σύγχρονες αισθητικές, τεχνολογικές και επιστημονικές μουσειακές τάσεις. Στο έργο αυτό συμβάλλει με την τεχνογνωσία του και το έμπειρο επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό του το Εργαστήριο Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο αποτελεί έναν φορέα ειδικευμένο στη μελέτη της μουσικής και του πολιτισμού σε όλες του τις μορφές και τις εκφάνσεις, με έμφαση στην πολιτισμική περιοχή της Μεσογείου και ιδιαιτέρως στην Ελλάδα. Η δημιουργία του Μουσείου θα αποτελέσει παραδειγματική περίπτωση συνεργασίας, σε επίπεδο υλοποίησης αλλά και βιωσιμότητας του Μουσείου, μεταξύ των τοπικών φορέων και της ακαδημαϊκής κοινότητας των ειδικών.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της UNESCO (2003) «η άυλη κληρονομιά είναι οι πρακτικές, παραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις, ικανότητες, καθώς και οι σχετικοί χώροι και τα αντικείμενα, τα οποία κοινότητες, ομάδες και ιδιώτες αναγνωρίζουν ως συστατικά στοιχεία της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Αυτή η άυλη κληρονομιά μεταδιδόμενη από γενιά σε γενιά συνεχώς μεταβάλλεται σε σχέση με το περιβάλλον, τη φύση και την ιστορία και ενισχύει την ταυτότητα και τη συνοχή των κοινοτήτων, προωθώντας σεβασμό για την πολιτιστική διαφορετικότητα και την ανθρώπινη δημιουργικότητα». Στο πλαίσιο της διακήρυξης αυτής, αλλά και της μετάθεσης του μουσειολογικού ενδιαφέροντος από τη συλλογή αντικειμένων στον άνθρωπο, τις προσωπικές του ανάγκες, εμπειρίες και έξεις, αλλά και στη ζωντανή παράδοση και στην κοινωνία, το Μουσείο Μουσικών Κρήτης θα ανήκει στην κατηγορία των μουσείων που επιχειρούν να ανοίξουν νέες διόδους επικοινωνίας με τους παραδοσιακούς τρόπους ζωής και δημιουργίας που παραμένουν ζωντανοί στις τοπικές κοινωνίες στις οποίες ανήκουν. Θα επιδιωχθεί κατ' αυτόν τον τρόπο να καταλάβει μια ιδιαίτερη και σημαντική θέση στο πολιτιστικό τοπίο της επικράτειας, προκειμένου να συμβάλει στη διαχείριση και προβολή της κουλτούρας της περιοχής, σφαιρικά ιδωμένης μέσα από το πρίσμα της μουσικής και χορευτικής παράδοσης του τόπου στο πλαίσιο της άυλης κληρονομιάς.

Ο διττός χαρακτήρας του Μουσείου Μουσικών Κρήτης θα στηριχθεί από τη μία μεριά στην προσωποκεντρική εστίαση των θεματικών του και από την άλλη στην ευρύτερη πολιτισμική πλαισίωση του έργου. Με βάση τη λογική αυτή το Μουσείο θα αποτελείται από πορτρέτα λαϊκών μουσικών της Κρήτης, τα δε εκθέματά του θα περιστρέφονται γύρω από τη ζωή και το έργο κρητικών μουσικών (παλαιότερων και νέων), αποτελώντας συμβολικούς κόμβους που θα συνδέουν τον επιστημονικό-μουσειακό χώρο με την τοπική κοινωνία και τις μουσικές πρακτικές της, ούτως ώστε μέσα από την παρουσίασή τους να αναδεικνύεται η γενικότερη μουσική-πολιτισμική παράδοση της Κρήτης. Η προσέγγιση θα γίνεται τόσο μέσω υλικών όσο και μέσω άυλων τεκμηρίων. Στο επίκεντρό της θα βρίσκονται τα πολιτισμικά δίκτυα και οι μετακινήσεις, οι προφορικές ιστορίες και οι αφηγήσεις ζωής, καθώς και η σχέση μεταξύ μουσικής και κοινωνίας, τέχνης και πολιτισμού. Ως βιωματικό μουσείο, το Μουσείο Μουσικών Κρήτης θα είναι ένας φυσικός χώρος στον οποίο οι επισκέπτες δεν θα είναι απλοί θεατές, αλλά θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν σε μια «χωρική αφήγηση», σε ένα ζωντανό περιβάλλον, καθώς τα εκθέματά του θα τους «προσκαλούν» σε διάλογο. Ανάλογα με την παρουσίαση κάθε εκθέματος, δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες προκειμένου ο επισκέπτης να βιώνει μια ξεχωριστή εμπειρία αφήγησης. Κατασκευές, αναπαραστάσεις, εικόνες, φωτισμός, ηχητικά και άλλα οπτικοακουστικά περιβάλλοντα θα μετατρέπουν κάθε επίσκεψη σε μια ολοκληρωμένη, συναρπαστική εμπειρία.

Το Μουσείο θα παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και από τεχνολογική άποψη. Εκτός από τη φυσική υπόσταση των εκθεμάτων θα δημιουργηθούν εικονικές παραστάσεις σε μια προσπάθεια πολυμεσικής ανασύστασης συγκεκριμένων οπτικοακουστικών τοπίων. Επίσης, η τεχνολογία θα χρησιμοποιηθεί κατά τη φάση της συλλογής, της αποκατάστασης και της τεκμηρίωσης των εκθεμάτων, ήδη από τα αρχικά στάδια επεξεργασίας του πρωτογενούς υλικού. Τα μουσειακά εκθέματα και το υπόλοιπο υποστηρικτικό υλικό θα προέλθουν από επιτόπια έρευνα, καθώς και από υπάρχουσες συλλογές. Επιπλέον, μετά από συνεννοήσεις με άλλους τοπικούς φορείς

και παράγοντες, συλλέκτες και ερευνητές, μέσα μαζικής ενημέρωσης και επιστήμονες, το κύριο σώμα του πραγματολογικού υλικού θα εμπλουτιστεί με νέα αντικείμενα, συνεντεύξεις, ηχητικές και οπτικοακουστικές καταγραφές. Με τον τρόπο αυτό τα εκθέματα του Μουσείου θα περικλείουν εκτός από τα πρόσωπα-μουσικούς της Κρήτης και την υπόλοιπη μουσική, τραγουδιστική και χορευτική παράδοση του νησιού, παλαιότερη και σύγχρονη. Το Μουσείο αναμένεται να αποτελέσει έναν σύγχρονο φορέα πολιτισμού, ένα κέντρο εκπαίδευσης και διά βίου μάθησης, έναν πόλο έλξης και αλληλοδιάδρασης που θα «ταξιδεύει» τους επισκέπτες σε γνωστά και άγνωστα «μονοπάτια» της κρητικής μουσικής.

Το Μουσείο Μουσικών Κρήτης θα αποτελέσει τον πρώτο ολοκληρωμένο, μουσικό τουριστικό προορισμό επιστημονικών προδιαγραφών στην Ελλάδα. Θα αναπτυχθεί στον νομό Χανίων –και συγκεκριμένα στον Δήμο Κισάμου–, σε ένα από τα πλέον ανεξερεύνητα παραθαλάσσια τοπία του Αιγαίου. Η φιλοσοφία του στηρίζεται στην ανάδειξη της τοπικής κοινωνίας και στις σχέσεις που αναπτύσσει με άλλες μουσικές κοινότητες. Θα γίνει προσπάθεια δημιουργίας υποδομών που θα διαφυλάσσουν και θα προβάλλουν τον μουσικό πολιτισμό της περιοχής, με στόχο να καθιερωθεί ο τόπος ως τουριστική περιοχή υψηλής αισθητικής και ποιότητας παγκοσμίου φήμης. Ο κτηριακός όγκος θα αποτελείται από τον κυρίως εκθεσιακό χώρο, την αίθουσα πολλαπλών χρήσεων που θα μπορεί να φιλοξενεί μικρής έκτασης συναντήσεις και προβολές, καφενείο που θα λειτουργεί όλο τον χρόνο ανεξάρτητα από τις ώρες εργασίας του Μουσείου, καθώς και ένα πωλητήριο, όπου ντόπιοι καλλιτέχνες θα μπορούν να προωθούν το ηχητικό, το οπτικοακουστικό και το έντυπο υλικό τους.

Εικ. 1. Σημερινή εξωτερική άποψη του Παλιού Δημοτικού Σχολείου Λουσακίων.

4 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΙΒ΄ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Το Μουσείο Μουσικών Κρήτης θα προσφέρει μια ευρεία κλίμακα δραστηριοτήτων και εμπειριών που θα σχετίζονται με τα θέματα που πραγματεύεται (μουσική, οργανοπαίκτες, μουσικά όργανα, χορός, τραγούδι, έθιμα), τα οποία θα μπορούν να γνωρίσουν και να απολαύσουν οι επισκέπτες κάθε εποχή του χρόνου, εντός και εκτός των χώρων του Μουσείου. Ενδεικτικά, οι δραστηριότητες αυτές θα περιλαμβάνουν:

- Εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία.
- Ειδικά προγράμματα για άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Ειδικά προγράμματα για ειδικές ομάδες ενηλίκων.
- Σεμινάρια κατασκευής μουσικών οργάνων.
- Σεμινάρια κρητικού χορού.
- Εξειδικευμένα σεμινάρια κρητικής εθνομολογίας και ανθρωπολογίας.
- Σεμινάρια καλλιτεχνικής δημιουργίας.
- Υπαίθριες συναυλίες με κρητική μουσική.
- Εργαστήρια εκμάθησης μουσικών οργάνων με ντόπιους καλλιτέχνες.
- Θερινά σχολεία για φοιτητές του εξωτερικού.
- Συνεργασίες με πανεπιστημιακά τμήματα της ημεδαπής και της αλλοδαπής.
- Συνεργασίες με πολιτιστικούς φορείς που ασχολούνται με τη μουσική και τον χορό.

Η κύρια έκθεση του Μουσείου έχει στόχο την ανάδειξη μουσικών προσωπικοτήτων από την ευρύτερη περιοχή της Κισάμου, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη περιοχή –τόσο στο παρόν όσο και στο παρελθόν– υπήρξε ιδιαίτερα πλούσια σε παραγωγή μουσικών. Οι μουσικοί αυτοί εκτός του ότι εξυπηρετούσαν μουσικά τις ανάγκες της κοινότητας (γάμους, πανηγύρια, αυτοσχέδια γλέντια, απόκριες, μάζεμα σταφυλιών, παραγωγή τσίπουρου, χοροεσπερίδες), της οποίας ήταν ενεργά μέλη, αλλά και της περιοχής ευρύτερα, υπήρξαν και σημαντικοί δάσκαλοι της τέχνης των παραδοσιακών οργάνων. Άλλοι επιμέρους στόχοι της έκθεσης θα είναι να παρουσιάσει την καλλιτεχνική πορεία κάθε μουσικού, τις συνεργασίες του και το έργο του. Επιπλέον καλείται να αναδείξει την παιδαγωγική προσέγγιση που υιοθετούσε κάθε μουσικός στη διδασκαλία του οργάνου του, καθώς και τις τεχνικές που χρησιμοποιούσε στο παίξιμό του για την ερμηνεία των τοπικών ιδιωμάτων.

Η μελέτη για τη μουσική, το τραγούδι και τον χορό στη Δυτική Κρήτη με στόχο τη δημιουργία ενός μουσείου, που θα καλύψει αυτό ακριβώς το αντικείμενο, έχει ξεκινήσει ήδη αρκετά παλαιότερα, έχοντας ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση ενός αξιόλογου σώματος εθνογραφικών δεδομένων, ικανού να αποτελέσει το αρχικό πραγματολογικό υλικό για τη συγκρότηση της κεντρικής έκθεσης του Μουσείου Μουσικών Κρήτης. Τα εν λόγω δεδομένα εμπλουτίστηκαν, καλύπτοντας ένα μεγάλο εύρος της μουσικής, τραγουδιστικής και χορευτικής παράδοσης της Κισάμου και της Κρήτης εν γένει, σε διάφορες αξιοποιήσιμες μορφές, όπως γραπτό, οπτικό, ηχητικό και οπτικοακουστικό υλικό. Το ξεχωριστό ενδιαφέρον του συγκεκριμένου υλικού έγκειται τόσο στο γεγονός ότι είναι πρωτότυπο όσο και στο ότι έχει συλλεχθεί με βάση τις αρχές και τους όρους μιας επιστημονικά ορθής εθνομουσικολογικής και ανθρωπολογικής έρευνας.

Η διαδικασία αυτή αποτελεί μια καταρχήν απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία ενός πρωτότυπου και καινοτόμου μουσείου από την άποψη της σύλληψης, αλλά και της δημιουργίας, της εφαρμογής. Το ιστορικό της συνεργασίας, της έρευνας και της υλοποίησης του έργου είναι δυνατό να αποτελέσει μια ξεχωριστή ενότητα στον κεντρικό εκθεσιακό χώρο του Μουσείου, όπου θα αναδεικνύεται η αυτοαναφορική διάσταση του εγχειρήματος.

Το μεγαλύτερο μέρος του υλικού στο οποίο θα στηριχθεί η έκθεση έχει συγκεντρωθεί με βάση τη μέθοδο της προφορικής συνέντευξης με τους ίδιους τους μουσικούς, με μαθητές και συνεργάτες τους, αλλά και με τους κατοίκους της κοινότητας. Η έρευνα, η οποία έχει καλύψει ένα τμήμα της έκθεσης, βρίσκεται σε εξέλιξη και πρόκειται να επεκταθεί σε αρχαία και άλλα πολιτιστικά κέντρα, ενώ η περαιτέρω συμβολή έμπειρων επιστημόνων από τους τομείς της μουσειολογίας, της εθνομουσικολογίας και της ανθρωπολογίας θα συμβάλει τόσο στην πρωτοτυπία της σύλληψης της ιδέας για το Μουσείο Μουσικών Κρήτης όσο και στην καινοτομικότητα της συγκρότησής του αυτής καθεαυτής. Τέλος, ιδιαίτερως σημαντική θα είναι η ενεργοποίηση των ντόπιων για τον εμπλουτισμό της συλλογής και των μαρτυριών για το Μουσείο. Η πρόταση για δημιουργία του Μουσείου Μουσικών Κρήτης λαμβάνει σοβαρά υπόψη τις παραπάνω επισημάνσεις σε μια προσπάθεια να συνθέσει ένα πρωτοποριακό, πολυσυλλεκτικό και βιώσιμο χώρο, ο οποίος όχι μόνο θα «στεγάσει» τη μουσική αλλά, επιπλέον, θα έχει διττή προοπτική, ταυτοχρόνως επιστημονική-εκπαιδευτική και εμπορική-ψυχαγωγική, γεγονός το οποίο θα λειτουργήσει ως καθοριστικός παράγοντας για την αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής.

Εικ. 2. Προτεινόμενη εξωτερική άποψη του Μουσείου Μουσικών Κρήτης.

Στο πλαίσιο ειδικότερων ενεργειών άμεσης επικοινωνίας και διάχυσης το έργο αναμένεται να προβληθεί μέσω συμμετοχής και ανακοινώσεων σε ημερίδες, συνέδρια και συμπόσια, βασικοί στόχοι των οποίων είναι:

- Η ανάδειξη του έργου και η διαμόρφωση της επιστημονικής, πληροφοριακής και εκπαιδευτικής ταυτότητάς του έτσι ώστε να γίνει περισσότερο διακριτό και αναγνωρίσιμο από το ευρύ κοινό στο σύνολο της χώρας, αλλά και στο εξωτερικό.
- Η ενημέρωση της κοινής γνώμης για τη φιλοσοφία, τις επιδιώξεις και τη συμβολή του έργου στην αναπτυξιακή, μορφωτική και πολιτιστική ώθηση της τοπικής κοινωνίας.
- Η πολύπλευρη πληροφόρηση των μελλοντικών χρηστών των υπηρεσιών του Μουσείου για το περιεχόμενο, τις δράσεις και τις δυνατότητες που αυτό θα παρέχει προκειμένου να κινητοποιηθούν να το επισκεφθούν και να επωφεληθούν από αυτές.
- Η δημιουργία θετικού κλίματος για την αποδοχή του Μουσείου και η ευαισθητοποίηση των δυνητικών φορέων/προσώπων χρηματοδότησης, με στόχο την πλήρη υλοποίησή του, τον εμπλουτισμό του και τη μετέπειτα βιωσιμότητά του.
- Η προβολή του Μουσείου ως έργου πρωτοποριακού σε θέματα σχετικά με την καινοτομία στην επιστήμη, την έρευνα και τη διά βίου μάθηση.

Το Μουσείο Μουσικών Κρήτης στις Λουσακίες του Δήμου Κισάμου έχει σαφώς την προοπτική να αποτελέσει ένα «κόσμημα» της περιοχής, αφού αφενός αξιοποιεί ένα παλαιότερο κτήριο εκπαίδευσης (το Παλιό Δημοτικό Σχολείο του χωριού), γεμάτο αναμνήσεις, ιστορικές, συλλογικές και προσωπικές μνήμες για τους κατοίκους της περιοχής και αφετέρου συνδέει με ξεχωριστό τρόπο τον παραδοσιακό τοπικό πολιτισμό με τον σύγχρονο τουριστικό χάρτη της Κρήτης, της Ελλάδας και της ευρύτερης Μεσογείου. Το Μουσείο Μουσικών Κρήτης δεν θα είναι απλώς ένας χώρος εκθεμάτων με βάση πληροφορίες που θα παρέχονται για την κατανόηση του υλικού. Μπορεί να θεωρηθεί ένα κατεξοχήν πολυδύναμο πολιτιστικό κέντρο το οποίο θα συμβάλλει στη διαρκή εκπαίδευση του κοινού (ντόπιων και ξένων), στην ανάπτυξη νέων εργαλείων έρευνας για την επιστημονική κοινότητα και στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών στο πλαίσιο της σύγχρονης βιομηχανίας της ψυχαγωγίας και του τουρισμού.